

МЕТОДИКА

З ДОСВІДУ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Леся Пілецька

Анотація: Проаналізовано основні літературознавчі досягнення в царині дослідження творчої спадщини Богдана Лепкого, запропоновано методичні прийоми і розробки уроків, спрямовані на глибше пізнання творів письменника, усвідомлення їх місця і значення в українському літературному процесі.

Ключові слова: Богдан Лепкий, творча спадщина, методичні прийоми, вивчення в школі.

Богдан Лепкий – талановитий український поет, прозаїк, педагог, літературний критик, історик літератури. Естет у житті і мистецтві, людина, що значну частину життя прожила поза межами рідного краю, він був полум'яним патріотом України, любов'ю до якої пройнята вся величезна художня спадщина письменника.

У підсоветські часи творів Лепкого в Україні не друкували, а його ім'я цілком свідомо замовчували. Творчість письменника почали вивчати аж після проголошення незалежності.

На сьогодні в розпорядженні вчителя є значна кількість наукових і методичних праць про життя і творчий шлях Богдана Лепкого, а також про способи і засоби донесення його найкращих творів до сучасного учня.

З архівів видобуто й опубліковано праці українських літературознавців першої третини XX століття, сучасників Богдана Лепкого, яких глибоко вражав гуманізм і патріотизм письменника. Це роботи М. Євшана, В. Сімовича, З. Кузелі, М. Рудницького та інших дослідників.

Унаслідок національного відродження в Україні наприкінці XX століття

з'явилися монографічні дослідження життя і творчості Богдана Лепкого (праці Ф. Погребенника та М. Сивицького), глибокі літературознавчі розвідки М. Жулинського, М. Ільницького та інших сучасних літературознавців. Микола Ільницький, знаний львівський літературознавець, упорядкував твори письменника, написав до них ґрунтовну передмову та видав у двох томах.

За останнє двадцятиріччя з'явилося й чимало науково-методичних праць, у яких запропоновано різні способи і засоби донесення творчого спадку Богдана Лепкого до сучасного школяра, вказано на тексти, які доступні сучасному учневі і несуть у собі величезний естетичний та виховний потенціал. Серед значної кількості методичних напрацювань учитель може використати роботи Н. Буркалець, Г. Колодко, Т. Радецької, О. Слоньовської, Л. Фурсової, В. Чириби, О. Чуприніна та інших методистів. Значну кількість корисних порад можна почерпнути із бібліотечки «Дивослова».

Твори Б. Лепкого естетично виважені, чітко спрямовані національно, близькі і зрозумілі сучасному молодому читачеві. Тому перед учителем стоїть важливе завдання донести їх ідейно-художній зміст до молодого покоління, дати йому змогу пережити духовне піднесення письменника і його любов до рідного краю, яке постає перед нами на сторінках його талановитих творів.

Завдання статті:

опрацювати основні літературознавчі праці про Б. Лепкого, виявити особливості художньої манери письменника та проаналізувати ідейно-естетичні оцінки його творів;

з'ясувати прийоми, способи і засоби донесення творчого набутку Богдана Лепкого до сучасного школяра, звертаючи особливу увагу на застосування новітніх освітніх технологій;

поділитися власним досвідом вивчення життя і творчості Богдана Лепкого в школі.

Богдан Лепкий – митець непересічного таланту, який вніс вагомий вклад в історію української культури. В усіх сферах своєї діяльності – як поет, перекладач, прозаїк, літературний критик, історик літератури, громадсько-культурний діяч, художник і музикант – він прагнув самовіддано служити рідному народові, мріяв побачити Україну незалежною державою.

Творчість Богдана Лепкого в дослідженнях українських літературознавців

Творчість Богдана Лепкого, що була важливим чинником у процесі розвою духовної культури нашого народу, ще з кінця XIX століття стала об'єктом зацікавлень

дослідників художнього слова.

Іван Франко по прочитанні творів молодого ще письменника відзначав, що «індивідуальність Лепкого менш діяльна і політична, ніж в останніх українських новелістів (В. Стефаника, Л. Мартовича, М. Черемшини, М. Яцкова); він має м'який, вразливий і поетичний характер, однак у його новелах є щасливі моменти, красиві описи і добре висловлений тихий меланхолійний настрій» (Франко 1986: 16), а згодом указував, що «м'якістю колориту й ніжністю почуття виблискують новели й вірші Богдана Лепкого» (Франко 1986: 16). І хоча ці висловлювання стосуються ранньої творчості письменника, але те, що помітив І. Франко, залишилося характерним для письменника й пізніше, хоча й розширювалися тематика, проблематика творів, змінювався стиль.

Інший Франків сучасник, відомий український літературознавець Микола Євшан, подаючи характеристику життя і творчості Б. Лепкого, теж порівнював його з тодішніми українськими письменниками і зауважував, що вона «найбільше зрівноважена, гармонійна, найменше має дисонансів» (Євшан 1998: 188). Критик підкреслював, що Б. Лепкий акцентує свою духовну спорідненість з українським людом, рідною природою. Він був поетом споминів і був щасливий ними, як мріями. Муза його «життям буденним сумовита», повна невисловленої туги. Однак, на думку М. Євшана, «попри смуток і мимо нього, поет має свої нерушимі догми, які основуються на вірі у вічні ідеали добра та краси» (Євшан 1998: 192). З праць М. Євшана можна зробити висновок, що творчість Б. Лепкого розвивалась у руслі національної традиції і що письменник дорогий нам тим, що його творчість – це «голос душі, голос серця».

Відомий літературознавець Михайло Рудницький помістив статтю про Богдана Лепкого в книзі «Від Мирного до Хвильового», де називає його поетом своєрідної української осені, який віршує начеб розмовляє (Рудницький 1992: 28). Автор наголошує на простоті й безпосередності, з якою поет уміє передавати свої настрої. Ніхто не зумів написати такої доброї поезії про Різдво або Великдень, яких у нього сотні. «Після Франка і Самійленка, – підкреслював дослідник, – інтимна лірика не мала ще м'якості та тої легкості, що пливе вільно, як розмова» (Рудницький 1992: 29). Серед патріотичних віршів, що їх Б. Лепкий написав під час першої світової війни, М. Рудницький найкращим вважає цикл «Ноктюрн». Учений зазначає також, що великою несподіванкою для всіх, хто знав Лепкого, стали його історичні твори, хоч, як і М. Євшан, підкреслює, що талант письменника більше проявився в поезії, ніж у прозі, і що навіть у прозі він залишався ліриком.

У міжвоєнні два десятиріччя творчість Б. Лепкого активно вивчали

західноукраїнські літературознавці. Розлогу характеристику творчості зрілого вже письменника зробив 1922 року Василь Сімович. Була це передмова до двотомника вибраних творів Б. Лепкого, яка мала назву «Писання». Через два роки за редакцією Зенона Кузелі з'явився ювілейний збірник творів письменника під назвою «Золота Липа», де подано біографію Б. Лепкого й бібліографію його творів. 1943 року Євген Пеленський видав у Кракові книжку «Богдан Лепкий, 1872 – 1941» (Сивицький 1993: 5).

Довгими десятиліттями сталінсько-хрущовсько-брежнєвської доби в советській Україні про Лепкого літературознавці боялися й згадати. Основною причиною табу стала насамперед історична повість письменника «Мазепа», де проклятий колись РПЦ гетьман зображений як позитивний герой. Тому важливим чинником реабілітації чесного імені Богдана Лепкого стала монографія М. Сивицького «Богдан Лепкий» (1993) (Сивицький 1993) – перша у післявоєнний період на європейському континенті спроба комплексного аналізу художньої творчості, наукової та громадської діяльності Богдана Лепкого, який більшу частину свого життя прожив за межами України, проте цілковито присвятив його українському народові.

Перші два розділи книги – «Молоді літа» та «Професор і діяч» – висвітлюють біографію письменника. Цікаво описано найяскравіші сторінки життя Б. Лепкого: навчання в Бережанській гімназії, знайомство з творчістю І. Франка, участь в об'єднанні «Молода Муза», життя в Кракові, дружба з польськими митцями.

Розділ «Творчість» поділено на два підрозділи. Перший присвячено аналізу поезії, другий – прози. Наслідком аналізу поетичних творів став висновок про те, що суспільні й особисті мотиви в ліриці Б. Лепкого ідуть у парі, неодмінно переплітаючись один з одним. Автор монографії підкреслює, що Б. Лепкий став одним з найкращих поетів Західної України, коли замовкла муза Івана Франка, і наголошує на музичальності його віршів, чимало з яких стало народними піснями, серед яких найславетнішою є, безсумнівно, «Журавлі», яка довго в советській Україні поширювалася як народна, поки не настав час повернути з небуття чесне ім'я її творця.

Аналізуючи прозу Б. Лепкого, М. Сивицький зазначає, що письменник почав прозову творчість з оповідань, які є своєрідними поезіями в прозі. І лиш 1897 року письменник опублікував повість «Зламани крила», а 1923 – повість-казку «Під тихий вечір». Дослідник указує на новаторство Б. Лепкого в зображенні сільського духовенства, зокрема в оповіданнях та спогадах.

Чимало корисного для вчителя матеріалу можна знайти в монографії про

історію створення повісті «Мазепа» та інших історичних творів письменника. Богдан Лепкий уважав, що державотворча діяльність Мазепи є білою плямою в українській літературі; хоч Мазепа довгий час був на устах європейських істориків і літераторів, проте «ніхто не обізнався тільки мовою самого ж таки гетьмана, наче й народу такого на світі не було». Тому й твір мав успіх у читачів, бо в суспільстві розвивалась національна свідомість, а повість відкривала забуті сторінки історії. Автор літературознавчого дослідження також звертає увагу на те, що до історичної проблематики звертався Богдан Лепкий у повісті «Вадим», де зображено Київську Русь X століття, змальовано перші кроки християнства на нашій землі, описано походи князя Святослава. Однак автор зауважує, що краще читачі сприймали оповідання «Каяла», що його 1935 року Просвіта опублікувала з підзаголовком «Історичне оповідання з нагоди з нагоди 750-ліття походу князя Ігоря Святославича на половців 1185». Публікацію прикрасили малюнки Олени Кульчицької.

Цього ж таки, 1993 року, монографію про Б. Лепкого опублікував Ф. Погребенник (Погребенник 1993), у якій автор стверджує, що письменник належав до нової школи в українській прозі XX століття, репрезентованої іменами М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Стефаника, хоча деякі його твори загалом написані в дусі давньої соціально-побутової манери. Однак автор підкреслює, що Б. Лепкий прагнув поєднати найкращі традиції давньої школи й нової, соціально-психологічної.

Вагомий внесок у наукове вивчення і популяризацію творчості Богдана Лепкого вніс відомий сучасний львівський літературознавець Микола Ільницький. Він упорядкував двотомне видання творів письменника, написав до нього солідну наукову передмову «Найпопулярніша постать на галицькому ґрунті» (Ільницький 1991), а також умістив розлогу статтю «Туга за гармонією» в своїй монографії «Від Молодої Музи до Празької школи» (Ільницький 1995). З цих праць можна почерпнути дуже багато цікавого матеріалу і про життя, і про творчість письменника. Автор підкреслює, що сім'я Лепких є гілкою дуже давнього українського роду, де виховання дітей у національно-релігійному дусі завжди було на першому місці. Тому Б. Лепкий з дитинства став активним діячем громадського життя в Галичині, виступав на вечорах, присвячених видатним діячам української культури (М. Шашкевичеві, Т. Шевченкові, І. Франкові). Дослідника вражає універсалізм художнього світу Богдана Лепкого, багатогранність його творчих інтересів, чим він схожий на І. Франка. Порівнюючи творчу манеру обох видатних західноукраїнських письменників, учений і робить висновок про те, що коли стихією творчої натури Франка була боротьба, то стихією Б. Лепкого була насолода. Тому

його творчість належить до тих перлин модернізму в українській літературі, які вводили її в загальноєвропейський контекст літературного розвитку.

Автор досліджень підкреслює, що, крім писання художніх творів, Б.Лепкий багато перекладає (зокрема твори Т. Шевченка, Ю. Федьковича, І. Франка, М. Коцюбинського польською та німецькою мовами, а також твори Г. Гайне, М. Лермонтова, М. Конопніцької рідною мовою), налагоджує культурні взаємини між українськими та польськими літераторами (насамперед творчо контактує з польським поетом В. Орканом).

Велику допомогу вчителю у вивченні життєвого і творчого шляху Богдана Лепкого надають збірники листів Б. Лепкого та спогадів про нього – давніший, що вийшов під назвою «Три літа» у Львові ще далекого 1936 року, і новий – «Журавлі повертаються...» (Журавлі 2001), який упорядкував Володимир Качкан.

Отже, у розпорядженні сучасного вчителя, крім фундаментального двотомного видання творів Б. Лепкого, є значна кількість наукових розвідок про життя і творчість письменника, його громадську діяльність і особливості письменницької манери.

Методичні прийоми вивчення творчості Б. Лепкого

Згідно з новою програмою з української літератури, творчість Богдана Лепкого вивчають в 7 класі – новелу «Цвіт яблуні» (2 уроки) та казку «Мишка (казка для дітей, для малих і великих)» (1 урок). Крім того, на позакласне читання або на урок літератури рідного краю у 7 класі можна запропонувати учням поезію-пісню «Журавлі», повість «Казка мого життя». Після вивчення «Слова о полку Ігоревім» на уроці позакласного читання можна розглянути історичне оповідання «Каяла». З поетичною Шевченкіаною Богдана Лепкого доцільно ознайомитися в 9 класі після вивчення творчості Тараса Шевченка. Тетралогію «Мазепа» варто запропонувати десятикласникам на уроках читання чи літератури рідного краю. Поетичну творчість Богдана Лепкого можна розглянути на уроках літератури рідного краю в 11 класі.

Богдан Лепкий близький школярам насамперед тим, що він прагнув допомогти дітям пізнати різницю між добром і злом, правдою і кривдою. Тому досвідчені педагоги пропонують різноманітні твори письменника для вивчення насамперед на уроках позакласного читання.

На сьогодні існує ряд методичних праць, присвячених вивченню творчості Б. Лепкого в школі. Для підготовки до уроків у 7 класі можна використовувати посібник О. Чуприніна (Чупринін 2007), в якому розроблено урок на тему: «Богдан Лепкий. Короткий біографічний нарис про письменника. «Цвіт щастя». Автор пропонує використати урок

засвоєння нових знань. Чітко структуровано частини уроку: I. Актуалізація опорних знань (бесіда про щастя); II. Оголошення мети уроку; III. Мотивація навчальної діяльності; IV. Сприйняття й засвоєння нового навчального матеріалу (знайомство з біографією Б. Лепкого, бесіда за змістом твору, переказування твору, усвідомлення теми й головної думки, характеристика образу хлопчика). Вивчення закінчується творчим завданням: намалювати квітку щастя і на кожній пелюстці вказати його складники. Закріплення вивченого рекомендовано проводити у формі тестового опитування.

Уроки вивчення творчості Б. Лепкого в 7 класі, що їх опрацювали автори бібліотечки «Дивослова» (Уроки 2007), цікаві тим, що методисти використали елементи інтерактивного навчання: групову роботу, завдання «Займи позицію», «Закінчи речення». Біографію письменника запропоновано вивчати в супроводі запису пісні «Журавлі».

На одному з уроків за творчістю Б. Лепкого – уроці розвитку зв'язного мовлення – школярам запропоновано скласти усний твір-розповідь з елементами роздуму «Де росте квітка щастя?». Опрацювання навчального матеріалу починається зі складання загального плану твору, а далі іде деталізація розповіді способом бесіди із дітьми. Уявімо собі, де росте квітка щастя і як до неї дійти. Коротко запишіть те, що уявляєте. Ви йдете дорогою до щастя. Яка вона? Зупиніться, роздивіться навколо, вслухайтесь. Що бачите, які звуки чуєте? Запишіть. І ось ви побачили квітку щастя. Підійдіть до неї, роздивіться її, понюхайте. Що відчуваєте? Запишіть. Учні висловлюють свої почуття, демонструють малюнки із зображенням квітки щастя, закріплюючи їх на дошці.

Вдалим є початок уроку, присвяченого казці про Мишку, який має назву «Богдан Лепкий. «Мишка (казка для дітей: малих і великих)». Цінності справжні й фальшиві». Прийом «незакінчене речення» («Багатий той, хто...», «Не можна заради багатства...») викликає інтерес до твору, налаштовує школярів на роздуми. Незакінченими реченнями також завершується урок («Після сьогоднішнього уроку я думаю, що...», «Прочитаний твір змусив мене задуматись про...», «Зараз я відчуваю, що...»), що створює ліричне обрамлення уроку.

Учитель В. Чириба пропонує розглянути повість «Казка мого життя» на уроці позакласного читання в 7 класі (Чириба 1999). З цим художнім твором учні вперше ознайомились під час вивчення біографії письменника. На початку статті автор обґрунтовує доцільність вивчення повісті, підкреслюючи, що в опрацюванні автобіографічного жанру вона стоїть поруч з його найвидатнішими представниками. У цьому художньому полотні письменник описує події так, ніби він їх тільки що пережив. Це надає твору свіжості, викликає зацікавлення

в юного читача. Учні, зрозуміло, ототожнюють автора з головним героєм. Учитель пояснює дітям, що події і персонажі твору справді взяті з життя, однак відображені не фактографічно, а художньо, узагальнено, через призму авторського сприйняття. На початку аналізу повісті автор рекомендує поставити перед читачами тексту такі питання: 1. Який був перший спомин нашого героя з дитячих літ? 2. Що лягло в основу повісті? 3. Як ви оцінюєте систему освіти кінця XIX століття в Галичині? 4. Які чинники сприяли перетворенню маленького школяра в справжнього українського інтелігента-патріота? Чому характер розповіді в творі ми називаємо ліро-епічним? 6. У чому особливість індивідуальної манери оповіді письменника? При цьому учні характеризують образи персонажів твору, що оточують головного героя (батьків, рідних, учителів тощо).

Під час бесіди вчитель підкреслює, що кожна частина твору по-своєму цікава для дітей. У новелі «Поручин» герой з пієтетом розповідає про свого батька. У розділі «До Зарваниці» змальовано чудові картини галицької осені. Та чи найцікавішим для школярів є розділ «Бережани», де йдеться про навчання в школі, формування внутрішнього світу молодого інтелігента, який по закінченні школи самостійно ступає на життєву дорогу, де на нього очікують нелегкі випробування долею й часом. Велике зацікавлення в школярів викликає змальовання навчання в гімназії, а також сторінки, на яких описано зустріч головного героя з І. Франком, що відбулася 1892 року і залишила по собі незабутнє враження на все життя.

Особливої уваги заслуговують розділи, в яких розповідається про зимові свята та обряди на селі («На Різдво додому», «Святий вечір», «Зимовий ранок на селі», «Новий рік»). Тут змальовано найцінніші обереги українського національного духу, в основі яких лежить якнайглибша пошана до батьківської віри, звичаїв і традицій нашого народу. Тому духовні уроки твору слід поглиблювати на виховних годинах, вечорах, під час різних обрядових дій.

Під час аналізу повісті «Казка мого життя» можна використати такі запитання: 1. У чому, на вашу думку, міць національного духу галичан? 2. Чому цей край не дав себе знищити, асимілювати? 3. Яку роль у суспільному житті Галичини відіграла Бережанська гімназія? 4. Ким був Матеуш Куровський для своїх учнів? Гімназії? Бережан? Яка роль таких учителів у тому, що Галичина з XIX століття стала осередком та провідником української національної ідеї?

Н. Буркалець урок позакласного читання за історичним оповіданням «Каяла» пропонує провести в дев'ятому класі відразу після вивчення «Слова о полку Ігоревім» (Буркалець 1998). Оскільки із загальними віхами біографії Б. Лепкого учні ознайомилися в 7

класі, вчитель може заздалегідь запропонувати окремим дев'ятикласникам підготувати розповіді про найцікавіші, на їх погляд, епізоди з життя письменника або пригадати вивчене раніше за тестовими завданнями з однозначними відповідями. Аналізу оповідання можна розпочати з таких запитань: 1. Яка роль «Слова о полку Ігоревім» та інших історичних джерел у написанні твору? 2. Який жанр твору «Каяла»? 3. У чому, на вашу думку, проблема автора у творі? 4. Які особливості поетики оповідання? 5. Яка ідея твору?

На перше запитання відповідає сам учитель, підкреслюючи, що в «Начерку історії української літератури» Б. Лепкого (1923 р.) є розділ про «Слово...», який цікавий тим, що автор поєднав тут два підходи – історичний та естетичний, а в 30-ті роки знову звернувся до цього твору, пишучи оповідання «Каяла».

Учитель також знайомить учнів з художньо-методологічними принципами опису української історії в художній літературі, як їх розумів Б. Лепкий, який вважав, що в роботі над творами на історичну тематику визначальну роль відіграє вміння письменника відчувати дух епохи з оперттям на документальну основу, історичний факт.

На уроці під керівництвом учителя школярі аналізують і мовно-художні особливості оповідання «Каяла», звертають особливу увагу на музикальність, симфонічність прози Б. Лепкого, близькість оповіді до народного віршування, порівнюючи уривки оповідання з народною піснею.

Наприкінці уроку учні формують ідею твору: заклик українців до національного єднання. Учитель допомагає учням утвердити в свідомості думку про те, що, шукаючи національної катастрофи, українські письменники початку ХХ століття не просто зверталися до історії, не тільки описували «старі добрі часи», а й прагнули віджити душу, сформувати національну свідомість українця. Як підтвердження цього варто навести уривок з листа Б. Лепкого до О. Барвінського, підкресливши надзвичайну актуальність думки для нашого сьогодення: «Так собі думаю, що всі партії, хоть би як собі ворожі, повинні консолідуватися тим, де сходиться Україну... щоб ми менше енергії витрачали на поборювання себе, а більше на війну з ворогом, котрий, як чорна хмара, суне на нас. Москва іде, а ми замість готуватися до відпору навали гриземо ся, мов запаморочені дурманом».

Заслуговує на увагу і методична розробка Г. Колодко на тему: «Загадка і трагедія І. Мазепи (бінарний урок позакласного читання за романом Богдана Лепкого «Мазепа» з елементами компаративного аналізу в 10 класі)» (Колодко 2003). Учитель використовує метод випереджувального навчання, без якого неможливе проведення такого уроку. Учні повинні

прочитати роман «Мазепа» і поділитися на творчі групи, яким необхідно підготувати матеріали для відповідей на проблемні питання. *Історики* повідомляють, як трактують образ Мазеви радянські та не радянські українські історики. *Критики* дають оцінку позицій українських письменників, які зверталися до образу гетьмана. *Психологи* виявляють мотивацію діяльності Мазеви як державного діяча. Представники кожної з творчих груп демонструють результати своїх досліджень. Акценти ставляться на та такі запитання: 1. Які моменти Мазевиного правління відтворено в романі? 2. Якою була Україна, коли до влади прийшов Мазепа, і якою стала за його правління? 3. Що зробив Мазепа для України як гетьман? 4. Чого прагнув Мазепа як людина і як політик? 5. Що, на думку Мазеви, потрібно для незалежнення України? 6. Як Мазепа провадив свою політику, щоб визволитись з-під московського ярма? 7. Коли випала слушна нагода зробити Україну незалежною? 8. Чи зрадив Мазепа Петра І? 9. Чи зрадив Мазепа свій народ? 10. Чи сумнівався Мазепа в правильності свого вибору та чи був переконаний в успіху задуманого? 11. Чи передбачав Мазепа поразку і якими бачив її наслідки? 12. У чому причини Мазевиної поразки? 13. Ким є Мазепа для нас?

Як видно із переліку, питання продумані і логічно вмотивовані – від описових на знання тексту до проблемних, що вимагають самостійного мислення. Тому й висновок учні роблять цілком закономірний: трагедія Мазеви – це трагедія всієї України, однак його останні слова звучать оптимістично: «Дай нам, Боже, вольними бути». На домашнє завдання учням запропоновано твір на тему: «Чому трагедія Мазеви – це трагедія української нації?»

В 11 класі можна використати матеріали уроку Н. Фурсової «Поетична творчість Богдана Лепкого» (Фурсова 2004). На цьому інтегрованому уроці авторка пропонує, крім поетичних текстів, використати мистецькі ілюстрації до поезій та музичний супровід до них. Учителю переплітає факти біографії письменника з читанням віршів. Це і відображено в такому плані уроку: 1. Дитинство Лепкого. 2. Еміграція. 3. Поезія «осіннього циклу». 4. Стрілецькі твори. Вірш «Набік життя, журбо дрібна». 5. Пісня «Журавлі». 6. Лепкий – музикант. 7. Істинний патріот. 8. Виставка живописних робіт за творами поета.

Особливий інтерес в учнів викличе розгляд герба сім'ї Лепких, розповідь про найцікавіші особистості цього роду. Учителю також акцентує увагу на тому, що поет водночас був талановитим художником-графіком, що знайшло відображення в його віршах (читаються вірші «Ялиця», «З осінніх думок», «Минуло літо», «Гори мої, гори»). У співавторстві з братом Левком Богдан написав пісню «Чуєш, брате мій», яка стала народною й досі залишається надзвичайно популярною серед українців усього світу (звучить пісня). Поет був також

співавтором популярної пісні «Ой у лузі червона калина», що стала однією з найулюбленіших у середовищі січового стрілецтва і довгий час виконувала роль одного з неофіційних гімнів України. Закінчити урок можна читанням рядків із рядків Г. Петруха-Попика, де описано ностальгію Б. Лепкого під час перебування в Кракові:

Одвезіть на Україну –
Це ж земля мені чужа.
Там цвіте моя калина,
Там горить моя душа.

Сучасний учитель, як видно з попереднього короткого огляду методичних напрацювань, має в своєму розпорядженні широкий спектр засобів і прийомів, а також фактів із життя та творчого доробку Богдана Лепкого, щоб глибоко прочитати казку творчого життя письменника, зігрітися теплом його настояної на нев'янучій любові до України душі.

З власного досвіду вивчення творчості Богдана Лепкого в школі

Нижче подано авторів розробки двох уроків за творчістю Богдана Лепкого, в яких художні полотна письменника знайшли, за словами Ліни Костенко, «безсмертний дотик до душі» дітей. Особливо вразили підсумкові малюнки квітки щастя, де кожна дитина намалювала іншу квітку, відобразили свій неповторний духовний всесвіт, а також глибока задума на обличчях по прослуховуванні пісні «Видиш, брате мій».

Перший урок

Тема: Б. Лепкий. „Цвіт щастя”. Зображення внутрішнього світу хлопчика, що шукає квітку щастя. Поняття про новелу.

Мета: На матеріалі новели „Цвіт щастя” аналізувати внутрішній світ дитини, заглиблюватися у психологічні колізії душевних поривів хлопчика до щастя; закріплювати знання про вивчені художні засоби; виховувати в учнів любов до прекрасного.

Обладнання: портрет Б. Лепкого, виставка творів Б. Лепкого, музичні записи, учнівські малюнки за мотивами новели.

Тип уроку: урок-роздум.

Хід уроку

I. Повідомлення теми і мети уроку

Сьогодні ми пригадаємо вивчене про Богдана Лепкого, зокрема відомості про його дитинство, яке він називає музою свого життя. Ще раз прочитаємо і продумаємо найромантичнішу частину автобіографічної повісті, яка є своєрідним окремим твором, - „Цвіт

щастя”. Зустрінемося з допитливим хлопчиком, який за будь-яку ціну хотів знайти свою квітку щастя.

II. Активізація чуттєвого досвіду

1. Вступне слово вчителя про повість „Казка мого життя”. У зрілому віці Богдан Лепкий згадує своє золоте дитинство і до найменших подробиць яскраво описує події того часу та людей, які його оточували.

2. Міні-композиція (під музичний супровід).

- *Казку розказую вам, казку мого життя, моїх діточих літ. Герой її є не лицар з окривавленим мечем, не чарівник, що вміє дива творити, не сирітка, кривджена мачухою злою, а малий слабенький хлопчина. І не провадить вас моя казка в зачаровані сади-виногради, де папороть цвіте, звірі говорять, сльози перетворюються в перли, а кохання – в самоцвіти.*

- *Вірш „Згадки з дитячих юних літ”*

- *Мама* не кричали ніколи. Не вміли. Вони все було або всміхнені, або зажурені. Сміх я, звичайно, гасив, а журу хотів розганяти.

- *До тата* ми такої сміливості не мали, хоч і тато ані не кричав на нас, ані не сердився.

- *Тато й мама* – найдобріші з людей, бо вони не люди, а просто тато й мама.

- *О хато* рідна, хато незабута

В вінку сосон, що з вітром сумно грають,

Де літом стелиться барвінок синій, рута,

Де мальви до вікон в ніч ясну заглядають,

Де рідну душу чуєш в кожному листі,

Де навіть сни бувають тихі й чисті.

- *Як повернемо* колись до хати,

Хто нас вийде в брамі зустрічати?

Бо невже ж є де така арома

Квітів, меду, мрій і снів, як дома?

Бо невже ж де так солідко спиться?

Плещуть хвилі, збіжжя колоситься.

Йдеш кудись – куди? До щастя брами,

Гей, нема, нема, як в батька й мами.

- *Легенда про цвіт папороті.*

Це не Яницька розказує казок, це королівна несказанної краси, з веселкою над головою, в сорочці, з павутиння тканий, і в обгортці з метеликових крил іде до нас. Бере за руки й веде. Веде в краї, де папороть цвіте, дерева співають і могили говорять.

„Казка-річка шепотлива, пісня-ниточка шовкова з серця, як з клубочка, снується крізь ціле життя”, – романтично згадує письменник своє дитинство. Так зворушливо й чарівно він міг написати лише тому, що в дитинстві сповна відчув материнську любов.

III. Мотивація навчальної діяльності

Учні зачитують уривки з творів „Поговори зі мною, мамо”.

IV. Новий матеріал

1. Колективне читання новели „Цвіт щастя” (*звучить музика*).

2. Використання щоденника, подвійних нотаток. Зліва записано епізод із тексту, який вразив учня найбільше. Праворуч – коментар. Може щось прокоментувати вчитель. Напр., назва твору нашо́вхує нас на приємні роздуми, бо кожен ще змалку задумується над тим, що таке щастя.

3. Аналіз твору за питаннями:

а) Як мати пояснює дитині, що таке щастя і доля?

б) Що ви можете сказати про ставлення матері до дитини, до її прагнення пізнати світ?

в) Знайти в тексті опис картин природи. Який настрій хлопця вони відтворюють? (*Діти зачитують пейзажі і коментують разом із учителем*).

г) Чи допомагає пейзаж краще зрозуміти героя твору?

г) Що є фантастичним і реальним у творі?

д) Пояснить зміст останнього абзацу. Чому твір завершено риторичним питанням? (Квітка щастя – наче вогник, який час від часу манить. І вряд чи людина може знайти її колись).

е) Зіставте зміст легенди про цвіт папороті і твір Б. Лепкого. Що в них спільного?

Можливі варіанти учнівських відповідей.

Пейзаж 1. Настрій заспокійливий, мрійливий. Залежно від ситуації можна прочитати уривок з вірша В. Симоненка „Лебеді материнства”, який співзвучний з настроєм героя новели:

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,

Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.

Заглядає в шибу казка сивими очима,

Материнська добра ласка в неї за плечима.

Пейзаж 2. Казка прийшла в кімнату. Хвиля, яка вдаряє в берег, насторожує нас і хлопчика. А що далі? Реальне переростає у фантастичне.

Пейзаж 3. Хлопець не спав. Його груди хвилювали, очі світилися, губи горіли. Надходив ранок, солов'ї затихли.

Пейзаж 4. Кульмінація в природі – схід сонця. Почуття хлопця досягають величезного емоційного піднесення: „Тіло дрожить, серце тріпається, уста палають”. Він марить. А в маренні йому ввижаються лебеді. Чому? Бо лебідь – це символ чистоти.

Пейзаж 5. Спад. Тиша.

4. Використання редакційного кошика. До нього учитель укидає завдання для мовознавців і літературознавців. Учні виконують їх і аналізують свої відповіді.

Картка 1. Лінгвісти.

Знайти у тексті новели синоніми до слова *горизонт* (овид, виднокруг).

Картка 2. Лінгвісти.

З'ясувати за словником значення слова *левада*.

Картка 3. Лінгвісти.

Згадати, які слова називаються діалектними, знайти їх у тексті, пояснити значення.

Картка 4. Літературознавці.

Знайти епітети до образу *квітка щастя* (райська, промениста).

Картка 5. Літературознавці.

Знайти продовження до порівнянь у тексті новели:

1) За хвилину вплив місяць, немов...

2) Хвиля за хвилею стає ясна, промінна, мов...

3) Раз у раз котилася вона дрібненькими, як..., хвилями.

Картка 6. Літературознавці.

Визначити, які художні засоби вжито в поданих виразах:

1. Роса затремтіла на квітах.

2. Дрібненькі хвилі горять.

3. Місячне світло лилося крізь вікна.

V. Осмислення нового матеріалу

1. Використання мікрофона. Дати відповідь на питання: „Що таке щастя?”

Щастя – це...

2. Самостійне визначення теми та ідеї. Зіставлення з визначеннями на дошці.

Тема – пошуки квітки щастя, показ внутрішнього стану хлопчика.

Ідея – кожна людина прагне знайти своє щастя.

1. Сьогодні ви ознайомилися з твором, який новий для вас за жанром.

Прочитайте визначення, що таке новела. Чому „Цвіт щастя” є новелою?

Можливий варіант відповіді:

а) незвичайна подія – пошуки квітки щастя;

б) напружена дія – стан хлопчиковаго хвилювання передають пейзажі, наявні переходи реального у фантастичне;

в) несподіваний фінал – хлопчик ледь не втопився, важко захворів.

VI. Підсумок

Отже, ми познайомилися з письменником Богданом Лепким.

„Мандрівником невтомним, що за квіткою щастя через воду йшов”, „мисливцем мрій нездійснених, рибалкою золотих рибок”. Кожен втомлений суєтною нинішньої днини і тривогою про завтрашнє лине в своє минуле і бачить рідну хату, найближчих своїх і себе малим.

VII. Домашнє завдання

Прочитайте автобіографічну повість Б. Лепкого „Казка мого життя”.

Намалюйте свою квітку щастя і напишіть, де її можна знайти. Вивчіть, що таке новела.

Другий урок (урок позакласного читання в 7 класі)

Тема уроку: Богдан Лепкий. Штрихи до портрета. Поезія-пісня «Видиш, брате мій».

Мета уроку: ознайомити учнів з деякими біографічними даними з життя письменника, розкрити ідейно-художній зміст поезії-пісні «Видиш, брате мій», виховувати в учнів патріотичні почуття; формувати в учнів уміння і навички аналізувати поетичний твір.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет письменника, диск із записом пісні, мелодії галицьких

композиторів, виставка творів Б. Лепкого.

Хід уроку

1. Вступне слово вчителя. Повідомлення теми і мети уроку.

Сьогодні ми пригадаємо письменника, творчість якого довго й несправедливо замовчувалася, – Богдана Лепкого. Навіть знана в усіх-усюдах пісня «Видиш, брате мій», що постала з його поезії «Журавлі», публікувалася без його імені як народна. Але народна – то не безіменна, надто коли це ім'я не треба шукати в гущі віків, як, наприклад, ім'я Марусі Чурай.

2. Коротка розповідь учителя про Б. Лепкого і учнівські зачитування уривків із автобіографічної повісті «Казка мого життя»

Учитель. Б. Лепкий – митець непересічного таланту, творчість якого тривала майже півстоліття, на яке припали складні й драматичні події: перша світова війна, виникнення січового стрілецтва, утворення УНР, і, нарешті, гірка еміграція, спричинена сталінськими опричниками. Богдан Лепкий пройшов цей тернистий шлях. А починався він **9 листопада 1872 року** в с. Крегульці на Поділлі в родині отця Лепкого, відомого в літературі під псевдонімом Марко Мурава, і Домни Глібовецької, освіченої, музично обдарованої жінки. Її музикальність передалася синам – старшому Богданові і молодшому Левкові, який згодом став відомим композитором.

Богдан виявив неабиякі здібності до малярства. Був момент, коли юнак опинився на роздоріжжі і не знав чому віддати перевагу: літературі чи образотворчому мистецтву.

Середню освіту здобув у Бережанській гімназії, вищу – у Віденському, Краківському та Львівському університетах. Гімназія і Бережани немало дали майбутньому письменникові (два хори, Шевченківські вечори, приїзд театру «Руська бесіда»). Сюди він ще повернеться в ролі вчителя. З 1899 року переїхав до Кракова, де працював професором української літератури Ягеллонського університету. Ніколи не поривав зв'язків з рідною землею, щорічно приїжджав до Львова, відвідував близькі з дитинства місця на поділлі. Знайомство з видатними українськими культурними діячами: М. Вороним, С. Крушельницькою, Ф. Колессою, А. Чайківським, І. Трушем та, особливо, І. Франком – знайшло глибокий відбиток у його світогляді.

Останній відтинок життя (1930-1939рр.) провів у с. Черче на Івано-Франківщині. Тут сільська громада спорудила для нього спеціальний будинок, назвавши його Богданівкою. Навколо нього гуртувалася молодь. Його справді любили (*зачитування спогаду*).

Перша світова війна перевернула не тільки життя Богдана Лепкого, а і його творчість. Ще перед її початком був в Україні, став свідком того, як на війну йшли перші загони січового стрілецтва (в лавах одного з них пішов на фронт брат Левко). Глибоко переживав трагедію свого народу. Дороги війни водили його різними місцями. 1916 року видав у Відні збірка поезій «Тим, що легше» – могутній рекієм полеглим за волю України січовим стрільцем. Другої світової війни пережити не встиг. Помер 1941 року у Кракові, похований там на Раковецькому цвинтарі.

Вражає обсяг того, що написав Лепкий. Лише бібліографічний опис його творів займає понад 700 сторінок.

Поет і новеліст, драматург і романіст, публіцист і критик, збирач фольклорних творів і їх популяризатор – така широчінь його творчих обріїв (*показати деякі видання творів*).

Серед найкращих письменникових творів є і «Казка мого життя» – щира, оповита меланхолійним серпанком і сповнена любові до рідного краю автобіографічна оповідь про подільське дитинство автора.

Під музику галицьких композиторів учні читають уривки з повісті (Б.Лепкий. Твори в 2-х т. –Т.2):

1. Казку розкажу вам...(с.445).
- 2.Тато й мама – найдобріші з людей...(с.336).
3. Бабуня...(с.336-337).
4. Дідо...(с.431).
- 5.Свято Миколая (с.421-422).
6. Доля вчителя (с.481).
7. Рідна мова (с.483).
8. Директор школи Матеуш Куровський (с.494).
9. Заступник директора Михайло Соневицький (с.414-415).

3. Читання й аналіз поезії «Журавлі»

Коментар учителя: «Мандрівником невтомним, що за квіткою щастя через воду йшов», «мисливцем мрій незбагнених», «рибалкою золотих рибок» бачив себе Богдан Лепкий. Кожен, утомлений суєтнею нинішньої днини і тривогою про день грядущий, особливо поза межами рідного краю, не раз лине в своє минуле, бачить і рідну хату, і найближчих своїх, і себе малим (*Зачитування уривку «Що таке чужина, мамо» (с.336)*). Відповідь на це питання дав Б. Лепкий у поезії «Журавлі».

1. Розповідь про історію написання вірша.
2. Прослуховування запису пісні «Видиш, брате мій».
3. Повторне читання вірша.

Бесіда з учнями про поетичний твір.

Мелодії якої пори року вчуваються в рядках? (Улюблений образ, що найчастіше повторюється, це осінь, пора року, коли опадає листя. Осінь для Богдана Лепкого – це не одна з пір року, а смерть. Усе минає на цій грішній землі, залигається смуток та ще й спогади – так відповідає його поезія).

Що можемо сказати про співзвучність музики й слів? Куди летять журавлі? Чому їм важко відлітати у вирій? (Пояснити значення слова «вирій» – сонмище богів та померлих душ, острів у всесвіті, першоземля богів і світу. Тут, згідно з віруваннями, росло першодерево світу з молодильними яблуками безсмертя на ньому. Сюди ж злітали і птахи на зиму).

Як сприймаєте образ журавлів, що відлітають у вирій? (Такими журавлями уявляли себе і галичани, що покидали рідну землю в пошуках кращої долі поза межами рідного краю, і січові стрільці, що йшли боронити рідну землю в складі цісарської армії. Та й кожна людина, проводжаючи зором птахів у вирій, мимоволі задумується про минулість свого перебування на землі).

Які зорові і слухові образи виникають при слуханні пісні і вірша? (Зорові: сірий шнурок журавлів, сині хмари, безконечний шлях; слухові: тужливе курликання журавлів: кру!, кру!).

Яка головна думка поезії? (На чужині людина не може бути щасливою).

Чому вірш «Видиш, брате мій» став народною піснею? (Відповідь Б.Лепкого: «Вірш мусить мати серце». Вірш «Журавлі» його має, тому й став народною піснею).

4. Осмислення вивченого

Кількома реченнями продовжіть речення: *«Коли слухаєш цю пісню...»* (пісню можна прослухати ще раз у виконанні учнів).

Знайомство учнів із відгуками відомих людей.

Р. Купчинський: «Коли слухаєш цю пісню, згадується тихий закуток на Раковецькому цвинтарі. ЧутиКру!Кру!Кру! Кругом чужа чужениця; Краків, кладовище, небо, дерева. Тільки вітер свище, журавлі та довічна пам'ять рідні».

Р. Горак: «Кілька рядків вірша, до неможливості прості рими – і океан чуття,

яке викликає ця поезія. Це вже справа генія».

5. Підсумок. Починав він наприкінці XIX століття під опікою Івана Франка, а в надвечірню годину привітав його молодий Богдан-Ігор Антонич: «Не ввесь я умру». Ці слова можна повторити й сьогодні коли письменникові повернуто його чесне ім'я.

6. Домашнє завдання. Вивчити вірш «Чуєш, брате мій» напам'ять.

Висновки

Унаслідок аналізу науково-методичних праць, присвячених творчості Богдана Лепкого та методичним засадам її вивчення в школі, а також власних роздумів над проведеними уроками за творами письменника можна зробити такі висновки:

1. Творам Б. Лепкого притаманний щирий гуманізм у поєднанні з непідробним патріотизмом, тому вони містять глибокий змістово-естетичний потенціал, який необхідно використати в школі для формування в дітей справжніх естетичних цінностей та виховання в них гуманістичного світогляду, базованого на глибинних християнських та національних цінностях (пошана до віри, звичаїв і традицій батьків, глибоке вболівання за долю Батьківщини, ставлення до людського життя як абсолютної цінності).

2. У шкільному курсі української літератури, крім уведених у програму для 7 класу новели «Цвіт щастя» та казки «Мишка», на уроках з позакласного читання та виховних заходах можна використати й інші твори Б. Лепкого, сповнені глибокого гуманістичного та патріотичного сенсу: вірш «Журавлі» і написану на його основі пісню, автобіографічну повість «Казка мого життя», історичні твори: тетралогію «Мазепа», повісті «Вадим» і «Крутіж» та оповідання «Каяла».

3. Крім традиційних уроків нових знань та комбінованих уроків, у процесі вивчення творів Богдана Лепкого в школі необхідно використовувати новітні педагогічні технології: інтерактивні методи, інтегровані уроки, бінарні уроки тощо.

4. Найцікавіше уроки, на яких вивчається творчість Б. Лепкого, учителям проводити тоді, коли дітям пропонуєш творчі завдання (дописати речення, намалювати квітку щастя, з'ясувати особливості поетової символіки, виявити ставлення до різних епізодів з життя письменника, осмислити історичну ситуацію, в якій відбуваються події творів, з'ясувати особливості національного характеру українців у творах письменника), а також коли читання творів поєднується з музичним супроводом чи мистецькими ілюстраціями до творів.

Література:

Буркалець 1998: Буркалець, Н., Історичне оповідання Богдана Лепкого «Каяла» (До уроку з позакласного читання) – В: Дивослово. Київ, 1998, № 7, 43-46.

Євшан 1990: Євшан, М., Критика. Літературознавство. Естетика. Київ, 1998, 188-194.

Жулинський 1990: Жулинський, М., Богдан Лепкий (1872-1941) – В: Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. Київ, 1990, 81-92.

Журавлі 1991: Журавлі повертаються. З епістолярної спадщини Богдана Лепкого. Львів, 2001.

Ільницький 1991: Ільницький, М., Найпопулярніша постать на галицькому ґрунті. – В: Богдан Лепкий. Твори в 2 томах. Т. 1., Київ, 1991, 5-30.

Ільницький 1995: Ільницький, М., Туга за гармонією (Богдан Лепкий) – В: Ільницький М. Від «Молодої Музи» до Празької школи. Львів, 1995, 61-82.

Колодко 2003: Колодко Г.В., Загадка і трагедія І.Мазепи (Бінарний урок позакласного читання за романом Богдана Лепкого «Мазепа» з елементами компаративного аналізу в класах з поглибленим вивченням української літератури і урок позакласного читання в 10 класі) – В: Позакласне читання (5-11 класи). Хмельницький, 2003, 206-215.

Погребенник 1993: Погребенник, Ф., Богдан Лепкий. Київ, 1993.

Рудницький 1992: Рудницький, М., Богдан Лепкий – В: Слово і час. 1992, № 11, 28-31.

Сивицький 1993: Сивицький, М.К., Богдан Лепкий. Життя і творчість. Київ, 1993.

Уроки: Уроки 35, 36, 37. За оповіданням Б.Лепкого «Цвіт щастя» – В: Бібліотечка «Дивослова» 2007, № 12, 14-17.

Франко 1986: Франко І., Українська література за 1899 рік. Зібрання творів у 50 томах, Т. 33., Київ, 1986, 10-17.

Фурсова 2004: Фурсова, Л., Поетична творчість Богдана Лепкого: інтегрований урок в 11 класі. – В: Українська література в загальноосвітній школі. 2004, № 7, 38-40.

Чириба 1999: Чириба, В., «Казка мого життя» Богдана Лепкого у позакласному читанні. – В: Дивослово. 1999, № 9, 38-46.

Чупринін 2007: Чупринін, О.О., Б.Лепкий. Короткий біографічний нарис письменника. «Цвіт щастя». Зміст новели –В: Чупринін О.О. Сучасний урок української літератури в 7 класі. Харків, 2007, 88-94.

Інформація про автора:

Леся Богданівна Пілецька – старший вчитель української мови СЗШ № 54 м. Львова.

Наукові інтереси: літературознавство, методика викладання української літератури.

E-mail: vpileckyj@ukr.net